

vestem ad corpus, pertinet ad categoriam *Habitus*. Quæ omnia fuse et egregie declarat Eximius Doctor (1), apud quem etiam videri possunt species *Habitus*.

Proprietates
Habitus.

Quod vero atinet proprietates hujus prædicamenti, fere nullas habet peculiare. Aliqua vero accidentia speciali modo videntur pertinere, præsertim color et figura; nam hæc duo sicut ad pulchritudinem multum conferunt, ita etiam ad rationem ornamenti. Gilbertus et Auctor *Summæ totius Logicæ Aristotelis*, duplicem assignant etiam huic prædicamento proprietatem, *non habere contrarium*, et *suscipere magis et minus*. Verum hæc altera proprietas non est intelligenda de susceptione graduum per propriam intensionem: «sic enim cum *Habitus* sit substantia quædam, non magis potest suscipere magis et minus, quam ipsa substantia; sicut ob eandem rationem non habet contrarium. Sed dicitur suscipere magis et minus secundum additionem quamdam, non tantum extensivam ex parte subjecti, quod commune est aliis accidentibus, sed per multiplicationem vestium et circa eandem partem: quomodo dicitur magis vestitus, qui duas tunicas habet, quam qui unam tantum. Unde etiam peculiare est huic prædicamento, ut una forma ejus possit alteri supponi, vel quasi per accidens ex voluntate hominis, ut quando sunt vestes ejusdem rationis, vel per se et ex institutione talis habitus, ut toga superponitur aliis vestibus, quamvis denominatio semper referatur immediate ad ipsum hominem: homo est enim, qui togatus denominatur. Et quamvis contingeret carere interioribus vestibus et solam haberet togam, ita denominaretur. Est etiam quodammodo proprium hujus prædicamenti, ut formæ ejus distinguantur secundum partes organicas hominis, et tamen simpliciter denominent hominem: quamvis enim calcei aut pileus tantum sint in pedibus vel in capite, simpliciter dicitur homo *pileatus* vel *calceatus*. Et recte sequitur unum ex alio; nam quando forma non est nata convenire toti, nisi ratione alicujus partis, tum existens in sola illa parte denominat totum, sicut dicitur homo *crispus* propter solos capillos. Sic

(1) Suarez, disp. 57 *Metaph.*, sect. 1 et 2; Lossada, loc. cit., n. 127, 128. Cfr. *Conimbricenses de Prædicam.*, cap. 9, quæst. 3, art. 2.

igitur quia calceus est extrinseca forma solius pedis, in illo existens, denominat totum et sic de aliis. Et ob contrariam rationem quando denominatio ex se est communis toti, non sumitur simpliciter ab hujusmodi formis; et ideo non dicitur homo simpliciter, etiamsi vestitus habeat calceos aut pileum etc.» (1) Et hactenus de novem generibus accidentis.

DISPUTATIO SEPTIMA.

DE CAUSIS.

Solemne quidem fuit *Cursibus* antiquis Philosophiæ tractationem hanc de causis *Physicæ* seu naturali Philosophiæ inserere; est tamen res ista penitus ad *Metaphysicæ* provinciam spectans. Quamquam enim dantur causæ materiales, at notio generalis causæ præscindit a materia, et prædicari quoque potest de immaterialibus substantiis, nec de solis creatis, sed potissimum de increato ente, a cujus causalitate et operatione procedunt omnes creati effectus, ita ut nihil præter Deum esse in rerum natura possit, quin ab ejus efficientia dependeat.

CAPUT I.

QUID ET QUOTUPLEX CAUSA.

ARTICULUS I.

Declaratur notio causæ.

379. Multæ prostant in libris philosophicis notiones causæ, quarum aliæ ab aliis ut minus idoneæ rejiciuntur. Ut autem veram et adæquatam definitionem venari possimus, prius conceptus principii enucleandus est, nam causa est, ut omnes concedunt, principium quoddam. Et principium qui-

Quid principium
in vulgari

(1) Suarez, loc. cit., n. 5, 6.

primo enim in omni actione aut negotio illud, unde inchoatur, initium nempe, *principium* dicitur. «quod aliquando est arbitrarium seu casuale, aliquando est debitum ipsi rei vel saltem magis consentaneum, ut convenienter fiat, vel spectata natura rei, quæ fit, vel interdum considerata conditione operantis... Secundo in successione seu ordine temporis aurora dicitur principium diei, quia inde incipit dies. Tertio in ordine loci qui primus sedet, dicitur principium cæterorum; et locus etiam ille ex quo fons oritur, dici solet principium ejus. Quarto addit Damascenus (1) etiam solere dici propter ordinem dignitatis, ut *Rex*, ait, *est principium eorum, quibus præest*, quamvis hoc possit ad causalitatem pertinere, ut Aristoteles significat. Denique quidquid alteri præsupponitur, potest dici principium ejus, ut fundamentum dicitur principium domus, et unitas principium numeri: et in omni re, quæ extensionem habet vel latitudinem, prima pars aut primum extremum, quod aliis supponitur, dici potest principium totius vel reliquarum partium. Unde hæc acceptio vel denominatio principii latissima est, et variis modis potest multiplicari, ita ut non possit ad certam et scientificam rationem revocari, quia est fere æquivoca denominatio» (2).

et in
philosophica
acceptioe.

Alio autem modo magis philosophico vocatur principium propter aliquam habitudinem per se repertam inter ipsum et id, cujus dicitur principium, ita ut ex illo aliquo modo *per se* oriatur: id quod bifariam accidere potest, primo per positivum influxum et communicationem sui *esse*, ac secundo absque positivo influxu, solum propter necessariam et per se habitudinem ad aliud. Hoc altero modo privatio solet a Scholasticis cum Aristotele numerari inter principia corporis naturalis, non quidem *in facto esse*, ut dicunt, sed *in fieri*, quemadmodum in *Cosmologia* videndum erit. Et hic alter modus medium quemdam locum tenet inter principium in primo sensu et inter principium sensu latissime ac vulgari acceptum: nam principium illud latissime sumptum non aliud importat, quam ordinem quemdam prioritatis, nec requirit

(1) *De Fide orthod.*, lib. 1, cap. 8.

(2) Suarez, disp. *Metaph.* 12, sect. 1, n. 4.

habitudinem, quæ sit per se, verum in quolibet genere compositionis aut successionis inveniri potest. Privatio autem quia hujusmodi habitudinem vindicat, strictius ac perfectius modoque magis intrinseco dicitur principium in naturali generatione; quia cum generatio essentialiter sit transitus de non *esse* ad *esse*, per se supponit privationem formæ et *esse* illius quod per ipsam advenit enti, quod proinde ex privatione tamquam ex necessario termino per se fit; et ita dicitur privatio principium rei naturalis, quatenus generatio et *fieri* rei necessario requirit privationem. Cæterum quia privatio non potest positivum influxum habere in rem, quæ fit nec in ejus generationem, est enim nihil; non potest habere tam perfectam rationem principii, quam illud, quod talem influxum habet, ut manifestum est (1).

Maneat ergo ad rationem principii strictius et magis philosophice sumpti duo requiri: primum ut principium sit *aliquo modo* prius eo, respectu cujus est principium; secundum, ut inter principium et principiatum sit aliqua connexio vel consecutio unius ab alio. Primum per se patet, alterum vero ex communi hominum sensu et inductione. Neque enim homo heri natus licet prior sit homine hodie nato principium ejus dici potest; neque ob aliud, nisi quia nullam habet hic cum illo connexionem: et idem dici posset de aliis innumeris exemplis. Est ergo necessaria connexio aliqua vel consecutio inter principium et principiatum: et ideo pro vario modo talis consecutionis varia est denominatio principii, interdum enim oritur ex situ, interdum ex successione intrinseca, aliquando ex dimanatione, et sic de aliis superius enumeratis. Dixi *principium esse aliquo modo prius principiato*, nempe aliqua illarum prioritatum, quas superius declaravimus (2). Solum potest esse relate ad personas divinas aliqua diversitas inter Theologos magis in modo loquendi, quam in re. Quamvis enim omnes agnoscant inter illas rationem principii, et multi etiam, ut ibidem innuimus, non vereantur concedere prioritatem pure *originis*, quæ in eo solum consistit, ut una persona procedat ex alia, utique absque ulla

(1) Vide Suarez, loc. cit., n. 4 seqq.

(2) Num. 176.

dependentia, vel inæqualitate, vel imperfectione, vel causalitate ac prioritate naturæ vel temporis; at alii doctrinam quidem hanc totam quoad rem ipsam ultro amplectuntur, nolunt tamen id vocari *prioritatem*, sed tantum *ordinem* originis. Unde primi auctores absque ulla exceptione requirunt ad rationem principii, sive in divinis sive in creatis, prioritatem aliquam saltem originis; posteriores vero excipiunt divinas personas, inter quas rationem principii agnoscunt cum solo ordine originis absque ulla prorsus prioritate (1).

Dices: forma est principium generationis rei naturalis, et tamen nullo modo est prior generatione, cum sit formalis terminus ejus.

Resp. formam esse priorem generatione in genere causæ finalis, vel prioritate spectante ad ordinem intentionis, quia generatio per se et intrinsece intendit formam, ut formalem terminum ad quem tendit: quod satis est, ut dici possit generationis principium, quamvis in ordine executionis sit posterior illa (2).

Quæ cum ita sint, *principium*, prout recte a S. Thoma definitur, *est id, a quo aliquid procedit quocumque modo* (3): ubi verbum illud *procedit*, ut aptari definitio possit omni principio, sumendum est non stricte pro vera origine vel causalitate, sed pro quacumque consecutione vel connexionione, prout declaratum manet; et ad id significandum fortasse addidit Angelicus illam particulam *quocumque modo*. Videturque sumpta definitio ex Aristotele scribente principium esse *primum unde aliquid est, aut fit, aut cognoscitur* (4). Nam illa dicitio *unde* prædictam connexionem vel consecutionem indicat. Principio respondet in creatis *principiatum*, cujus nomine venit id quod a principio procedit (5).

(1) Cfr. Suarez, loc. cit., n. 14 seqq.

(2) Suarez, loc. cit., n. 7, 9, 11.

(3) S. Thom. 1 p., quest. 33, art. 1.

(4) Aristot., *Metaph.*, lib. 5, cap. 1.

(5) Dixi principio respondere principiatum *in creatis*, quia quid sit de origine vocis, usus certe est ut principiatum dependentiam aliquam importet: quare divinarum personarum ab alia procedentes nequeunt dici principiatum. Vide S. Thom., 1 p., quest. 33, art. 14 ad 2.^{am}

In Aristotelica definitione continetur etiam principii divisio trimembris, in principium *essendi, fieri et cognoscendi*, ad quæ membra revocari possunt omnia principia, saltem ea quæ per se sunt. Nam omnia aut sunt principia rei *in fieri*, aut principia rei *in esse*; et ad hæc duo genera revocari possunt omnia principia rerum, quia non potest intelligi in rebus alius status præter statum *in fieri* vel *in esse*: et non semper effectiois vel generationis est quoque principium constitutionis rei, ut patet in privatione. «Sub principio autem ejus, quod fit, comprehenditur omne principium motus vel operationis ut sic, vel cujuslibet rei successivæ nam, ista omnia habent suum esse *in fieri*; sub principio vero ejus quod est, includuntur omnia principia rerum, quæ aliquo modo habent esse, ut ajunt, *in facto esse*. Quia vero etiam res successivæ et actiones ipsæ aliquo modo *sunt*; ideo generalius sumendo verbum *est*, dici solet a Theologis *principium esse id, unde aliquid est*. Atque eodem modo posset sub his verbis comprehendi principium cognitionis, et re vera comprehenditur, si cognitio consideretur, quatenus quædam res est, quæ fit vel est. Merito tamen Aristoteles tertium membrum adjunxit de principii cognitionis, ut significaret non semper principium cognitionis esse principium rei cognitæ, sed sæpe alia esse principia rei in *esse* cognito a principii ejusdem rei in *esse* aut *fieri*» (1). Alia etiam divisio proponitur ab Auctoribus in principia intrinseca et extrinseca, quæ difficultate caret. Intrinseca enim sunt ea, quæ manent intra rem, cujus sunt principia, tamquam membra vel partes, quibus illa constat: extrinseca vero sunt extra principiatum.

Denique si quæras, qualis sit hæc ratio principii, adi Eximium Doctorem, qui fuse probat eam nec univocam esse neque pure æquivocam, sed analogam.

Ex hactenus dictis sequitur, principium et causam non esse omnino idem, nec reciproce dici, sed principium latius patere, quam causam; nam quamvis omnis causa sit principium,

(1) Suarez, loc. cit., n. 12, ubi plura, si vis, require. Vide etiam Fonseca fuisse de his disserentem in sua *Metaph.*, lib. 5, cap. 1, per plures questiones.

ac divisio
trimembris.

Principia
intrinseca et
extrinseca.

Discrimen
principii a causâ*

Definitio prin-
cipii.

non tamen e converso. Ratio autem est, quia principium in primis sumptum in sua universalitate dicitur etiam de eo, qui non influit esse in alium, causa vero minime: unde etiam notio principii, secus atque causæ notio, convenit quoque enti rationis, qualis est privatio. Deinde etiamsi sermonem restringamus ad principium influens esse, adhuc supposita doctrina Fidei, dicendum est principium a causa distingui (1), quia in divinis Pater est verissime principium Filii communicans eidem suam naturam, et similiter Pater et Filius sunt principium Spiritus Sancti, non autem causa. Principium ergo, ut possit etiam de divinis prædicari, non requirit distinctionem nec dependentiam naturæ in eo, quod ab ipso procedit; nam eadem est in tribus personis natura, nec adest ulla inæqualitas vel dependentia unius ab alia, ut magis res statim declarabitur; verum causa necessario requirit in effectu dependentiam ac distinctionem essentiali. Ideo quamvis quidam PP. Græci Patrem vocaverint causam Filii, et Patrem et Filium causam Spiritus S., propterea quod causam et principium pro eodem acceperunt, nec causæ prædictam imperfectionem in sua latissima ratione annexam putarunt, postea tamen ad præcludendum erroribus omnibus aditum in re tam gravi, placuit Theologis et christianis Philosophis unanimi consensu voces illas ita significatione distinguere, ut nomen causæ nequeat jam personis divinis respectu ineffabilium processionum tribui, possit autem nomen principii (2). Quod si Aristoteles quandoque visus est causam tam lato sensu usurpasse ac principium, aut benigne interpretandus est, aut deserendus et simul excusandus, quia vir ethnicus ac divina revelatione penitus destitutus scire non potuit dari veras ac reales processiones in divinis absque distinctione aut dependentia essentiali in persona procedente.

Quid causa.

380. Et ecce jam nobis expeditam viam ad notionem causæ colligendam. Omissis autem aliis definitionibus, quas sapienter expensas videre licet apud P. Franciscum Suarez,

(1) Vide S. Thom., 1 dist. 19, quæst. 1, art. 1, corp. et ad 2.um; 3.º dist. 11, quæst. 1, art. 1, ad 5.um; de Potent., quæst. 10, art. 1 ad 9.um

(2) Vide Suarez, loc. cit., n. 1 et 31; et sect. 2, n. 5 seqq.

Complutenses (1) aliosque Auctores, causa definiri potest cum eodem Eximio Doctore: principium per se influens esse in aliud (2). In qua descriptione principium tenet proximi generis locum; dicitur per se influens ad distinctionem eorum, quæ quodammodo concurrunt, et necessaria sunt ad causandum, et nihilominus ipsa per se non conferunt esse alteri: tales sunt v. g. conditiones prærequisitæ. Verbum autem influxus sumendum hic est, non in sensu stricto, in quo specialiter attribui solet causæ efficienti, sed latius quatenus idem sonet ac dare vel communicare, ac proinde convenire potest etiam cæteris causis, ac nominatim materiali et finali ut inferius probabitur. Dicitur causa influere esse in aliud, ut significetur ad rationem causæ non sufficere quamlibet communicationem esse, verum requiri communicationem esse, quod sit re distinctum ab esse ipsius communicantis (3); aliud enim substantive sumptum importat essentiali re distinctam ab essentiali principii influentis esse in illud. Ex quo etiam sequitur effectum habere dependentiam in esse a causa: dependentia enim in esse non importat solam communicationem esse ab alio communicante, hoc enim pacto etiam divinæ personæ, quæ ab aliis procedunt, dependerent ab illis, id quod horrent aures catholicorum audire; sed importat communicationem esse distincti realiter ab esse communicantis et participati ac fluentis ab illo, ita ut esse illud, quod communicatur vel participatur, sine influxu alterius non esset in rerum natura. Hoc est ergo causare, dare vel communicari alteri esse, quod est per influxum dantis, ac proinde distinctum ab esse ipsius dantis. Quare per illam particulam influens esse in aliud, distinguitur causa a principio, quia principium non requirit huiusmodi dependentiam atque essentiali distinctionem in eo, quod ab illo procedit. Et ideo in processionibus divinarum personarum adest quidem vera ratio principii, non vero causæ nec causalitatis ullius: quia illud esse, quod per se primo per illas productiones communicatur, non est aliud ab ipso esse personæ producentis, sed est ipsummet numero, quod

Suareziana definitio enucleatur.

(1) Physic., disp. 8, quæst. 1.

(2) Loc. cit., sect. 2, n. 4.

(3) Vide S. Thom., 1 p., quæst. 33, art. 1 ad 1.um; Metaph., lib. 5, lect. 1, initio; de Potent., quæst. 10, art. 1 ad 9.um

est in persona producente. Et hoc est singulare et admirabile in illis divinis processionibus: et ideo ita una persona procedit ab alia, ut tamen ab illa recipiat *esse* omnino independens, quia recipit ipsummet *esse* numero, quod est in persona procedente. Neque obstat, quod relationes ipsæ distinctæ sunt, et habent proprium *esse* relativum distinctum: quia non *esse* relativum ut sic, sed *esse* absolutum et essentiale per se primo communicatur per illas processionem. Procedit enim Deus de Deo: et Pater generando Filium, primario communicat ipsi suam naturam, relatio vero requiritur tamquam proprietates necessaria ad constituendam distinctam personam, quod est quasi materiale, ut sic dicam, in omni productione. Sicut in generatione humana quod per se primo intenditur, est communicatio humanæ naturæ et humani *esse*, consequenter vero est requisita personalitas. Ratio ergo productionis principaliter pensanda est ex formali *esse* per se primo communicato. Unde generatio Christi ut hominis fuit vere humana, propter verum *esse* humanæ naturæ, etiamsi personalitas fuerit alterius rationis. Sic igitur quia generatio divina talis est, ut *esse* quod per se primo per illam communicatur, non sit manans ab alio *esse*, et ideo nec pendens nec causatum, sed communicatum tantum a persona communicante; ideo generatio illa non est effectio neque causatio, ut sic dicam, sed productio longe superioris rationis. Accedit quod ipsummet *esse* relativum illarum personarum tale est, ut essentialiter includat totum *esse* divinum, quod essentialiter est independens, et ideo neque ipsum *esse* relativum potest dici dependens» (1).

Quid effectus.

381. Notioni causæ respondet notio effectus; qui nihil est aliud quam id quod per influxum alterius habet *esse*, vel a non *esse* transit ad *esse*. Unde effectus necessarius est natura posterior causa, et causa natura prior effectui, quemadmodum ex data notione causæ ac prioritatis manifeste inferitur. Relate autem ad temporis prioritatem, distinguendum est: nam si consideretur causa formaliter, prout actu causans, simul est tempore cum effectui, quandoquidem causa prout

Quomodo sit posterior causa?

(1) Suarez, loc. cit., sect. 2, n. 6. Cfr. Lossada, *Physic.*, tract. 2, disp. 2, cap. 1, n. 1-5.

actu causans perinde est, ac causa actu influens *esse* in aliud, nequit autem dari actualis influxus sine termino influxus, qui est effectus. At si causa materialiter vel entitative spectetur, quatenus est ens quoddam aptum ad influendum *esse*, potest profecto tempore præcedere effectum.

Causa etiam et effectus realem distinctionem vindicant, realemque invicem relationem in causalitate fundatam. Inter causam enim et effectum mediat causalitas vel causatio, seu id, quo causa formaliter constituitur actu in *esse* causæ vel actu causans: quæ causalitas in re ipsa nihil aliud est, quam influxus ille seu concursus, quo unaquæque causa in suo genere actu communicat *esse* effectui. At de causalitate propria diversarum causarum singillatim mox agendum erit.

Allatam porro descriptionem causæ veram esse ostendit sensus communis omnium. Omnes enim experimur inesse nobis ideam hujusmodi distinctam plane ab idea cõexistentiæ et successionis duorum factorum, in eo positam quod duo non quomodocumque cõexistant vel alterum alteri succedat, sed ita ut intimam connexionem habeant, alterum ab altero pendeat in *esse*, alterum in alterius existentiam influat; et horum duorum alterum vocatur causa, alterum effectus. Factum dumtaxat nunc attestor, non contendo veritatem facti; nimirum assero ita omnes vulgo concipere causam et effectum, omnesque causam a mero antecedenti, effectum a mero consequenti, causalitatemque et internam consecutionem unius ab alio a mera successione distinguere. Quam communem vocem ac persuasionem humani generis exprimunt voces illæ *facio*, *laboro*, *moveo*, et generatim verba activa, itemque adverbia et conjunctiones *cur*, *propter* et similes aliæ locutiones, quibus nulla lingua caret. Ex quo si quid valet ad probandum consensus hujusmodi communis omnium nationum atque ætatum, jam illico nobis liceret concludere non solum hanc inesse mentibus hominum ideam causæ, verum etiam vacuum illam minime esse talemve, cui nihil solidum ac verum a parte rei respondeat. Sed quia id in dubium vertunt, immo vero perfracte negant, non pauci novitatum amatores, paulo post probandum erit; res enim est haud exigui momenti.

Reales notiones causæ.

Distinctio
causae
a conditione.

382. Ex praemissa porro causae notione colliges facile discrimen ejus a mera conditione. Ut vero primum quid sit conditio, intelligas, nota saepe ad hoc ut causa effectum habeat, requiri praeter ipsam virtutem influxivam aliquid aliud, non quod influat in illum, sed quoad virtutem causae aliquo modo praeparet, disponat, aut applicet ad influendum: quare nec dicitur, nec est reapse causa proprie dicta, sed purum praerequisitum aut mera conditio *sine qua non*; quamvis reductively pertineat ad causam illius generis, in quo adjuvat aliquo modo, quia scilicet effectus sic pendet a tali conditione, ut sine illa non possit naturaliter, immo interdum nec essentialiter, a sua causa in eo genere procedere. Sic applicatio ignis ad lignum est pura conditio ad comburendum, quae reducitur ad genus causae efficientis; et accidentalis dispositio materiae pura conditio est ad recipiendam formam substantialem, soletque ad genus causae materialis reduci. Itaque duplex intercedit inter causam et puram conditionem discrimen: primum ac praecipuum est quod causa influat, conditio non influat. Alterum, quod exinde sequitur, est quod variata causa necessario varietur actio sive causalitas, utpote essentialiter alligata huic individuo principio influenti; secus vero variata conditione. Potest enim eadem numero causalitas permanere, quamvis conditio determinata desit, dummodo alia aequivalens in ejus locum subrogetur, vel aliter a Deo provideatur, quando solum naturaliter, non autem essentialiter, necessaria est.

Si porro quaeras unde dignosci queat, an praerequisitum influat, vel non influat, atque adeo sit, vel non sit pura conditio; respondebo id esse colligendum ex indicis et argumentis, quae suggeret peculiaris eventus, de quo dubium inciderit, saepe autem cognoscere valde operosum est. Pleurumque id ex eo colligitur, quod res hic et nunc ad causam praerequisita careat proportionem ad influendum, neque alunde in effectu reliceat perfectio, quae tali praerequisito sit adscribenda (1).

Ad causam revocanda quoque est occasio, cujus nomine intelligitur id, ad cujus praesentiam causa inducitur ad

(1) Vide Lossada, *Physic.*, tract. 2, disp. 2, cap. 1, n. 5, 6.

agendum. Sic martyres ex tormentis ipsis *occasionem* sumpserunt heroicis exercendi virtutum actus; et sancti viri ex ipsis tentationibus, quibus ad malum incitantur, se ad amorem Dei provocant. Et in eo differt a causa, quod non postulet influxum exercere in effectum, qui sequitur. A pura autem conditione differt, quia quamvis ex sua ratione non postulet influxum exercere; saepe tamen vere influat. Unde a S. Thoma dividitur occasio in *datam* et *sumptam*: *Duplex est occasio, scilicet data et accepta. Praeceptum autem est occasio, non quidem data a praecipiente, sed accepta ab eo, cui praeceptum datur: unde et Apostolus significanter dicit* (Rom., VII, 8): *Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Dicitur enim occasio dari peccandi, quando fit aliquid minus rectum, ex quo per exemplum alii provocantur ad peccandum. Si autem aliquis faciat rectum opus, et alius inde provocetur ad peccandum, non erit occasio data, sed accepta; sicut cum Pharisei scandalizabantur de doctrina Christi* (1). Caeterum docet S. Thomas occasionem etiam tum cum influxum exercet, non esse causam perfectam et sufficientem, sed insufficientem per se ad effectum, qui sequitur. *Nibil potest esse, inquit, homini sufficiens causa peccati, quod est spiritualis ruina, nisi propria voluntas. Et ideo dicta vel facta alterius hominis possunt esse solum causa imperfecta, aliquantulum inducens ad ruinam. Et propter hoc non dicitur dans causam ruinae, sed occasionem, quod significat causam imperfectam, et non semper causam per accidens* (2), id est causam non influentem.

ARTICULUS II.

Quotuplex sit causa:

383. Causa in communi multifariam dividi potest: et primo quidem in *primam* et *secundam*: prima est, quae a nulla alia dependet, et a qua caeterae omnes dependent, seu quae ita est causa, ut nullius sit effectus, ac caetera omnia entia cause, aptasque virtutes et aptitudines tribuat ad causandum.

(1) S. Thom. *De Malo*, quaest. 3, art. 1, ad 13.um Cfr. *Quodlib.* 4, art. 2, ad 3.um; 4.º dist. 38, quaest. 2, art. 1, ad 4.um

(2) S. Thom. 2. 2., quaest. 43, art. 1, ad 3.um Cfr. 4.º dist. 38, quaest. 2, art. 1, ad 4.um; 1.º dist. 46, art. 2, ad 3.um

et occasione

Causa prima et
secunda:

Causa secunda est, quæ primam essentialiter supponit ab eaque suam naturam et causandi capacitatem accipit: tales sunt omnes causæ creatæ.

Secundo dividitur causa in *intrinsicam* et *extrinsicam*: intrinsicæ est, quæ causat tamquam pars intrinsece constituens effectum; hoc pacto corpus et anima causant hominem. Causæ proinde hujusmodi solum inadæquate distinguuntur a suo effectu. Extrinsecæ est, quæ a suo termino, saltem immediato et formali, distinguitur adæquate, quia nempe non ingreditur constitutionem ejus, sive interea sit intime unita cum illo, sive non talis est v. gr., causa efficiens. Dixi causam extrinsecam *saltem ab immediato et formali termino* distingui, quia interdum causa extrinseca simul est causa intrinsicæ sui termini *denominativi*, qui est compositum ex unione causæ ac termini formali resultans, videlicet in actionibus immanentibus, quæ recipiuntur in iisdem causis: «sic anima rationalis dum elicit intellectionem est causa intrinsicæ hujus concreti *intelligens*, et simul est ejusdem causa efficiens, quatenus in se intellectionem efficit, ex qua resultat illud concretum, quod proinde denominatur efficienter ab anima productum. Tunc ergo anima solum inadæquate distinguitur a termino formali effectionis, qui est intellectio» (1).

Tertio dividitur causa in *adæquatam* et *inadæquatam*, sive in *totalem* et *partialem*. Adæquata vel totalis est, quæ se sola potest influere, quantum sufficit, ut existat effectus. Inadæquata vero aut partialis est, quæ alterius causæ consortio eget, ut effectum faciat existere. Ubi nota 1.º quod solus Deus est *absolute* causa totalis, quia solus ipse potest sine interventu alterius causæ producere omnes effectus distinctos ab actione causæ secundæ: *distinctos*, inquam, *ab actione causæ secundæ*, nam jam superius agentes de actione monuimus, actiones ipsas causarum secundarum, utpote modos essentialiter suis causis alligatos, non posse a solo Deo fieri. Quamvis autem nequeat causa prima se sola supplere in rebus compositis munero causarum intrinsicarum, potest tamen sua virtute producere et unire has ipsas causas, quod est dare existentiam toti composito. At vero creata causa nequit esse *absolute* causa totalis vel

(1) Lossada, *Physic.*, tract. 2, disp. 2, cap. 1, n. 7.

adæquata, quia semper eget concursu causæ primæ: potest nihilominus causa creata dici totalis in ordine suo vel in genere causæ secundæ, si absque alterius causæ secundæ consortio cum solo Dei ordinario concursu potest effectum consentaneum causare. Illud etiam nota, posse causam esse totalem quoad virtutem, quin tamen actu influat ut causa adæquata: sic sæpe bini æqui currum trahunt, quem singuli trahere possent; tum vero agunt ut causæ dumtaxat partiales, quia singuli non adhibent totum illum conatum, quem adhibere necesse foret, si singuli traherent currum in iisdem adjunctis.

Quarto, alia est causa *in actu primo*, alia *in actu secundo*. Causa in actu secundo, dicitur causa prout actu causans, vel influens in effectum, vel exercens causalitatem. Causa in actu primo dicitur, quæ potest causare: et hæc, præsertim si sit causa extrinseca efficiens, alia est in actu primo proximo, quæ nempe omnibus requisitis est instructa et proxime expedita ad agendum; alia in actu primo remoto, quæ nondum habet in promptu omnia requisita.

Quinto dividitur in causam *per se* et causam *per accidens*. Causa per accidens bifariam dicitur: primo ea, quæ quamvis conjuncta est cum causa effectum aliquem habente, ipsa tamen re vera positive in illum non influat; ut si quis causa fulminis dicatur, quia eo intrante domum, fulmen de cælo cecidit; vel si quis dicatur causa motus lapidis, eo quod solum removeat impedimentum, quod obstabat, ne lapis moveretur; vel etiam si *musicus* dicatur domum *adificare*, quia quamvis ædificans domum sit musicus, non tamen peritiæ musicæ, tamquam causæ vere influenti, ædificatio adscribenda est. Alio modo causa per accidens vocatur ea, quæ influat quidem positive in effectum, verum sine intentione, sive elicitâ, quæ præviam cognitionem in agente sibi finem præstituentem supponat, sive naturali, quæ in ordinatione vel innata inclinatione agentis ad tale opus edendum consistit; sic qui fodiens sepulchrum thesaurum invenit, causa per accidens inventionis thesauri dicitur, quia in opere illo suo non intendebat thesaurum invenire. Causa per accidens in hoc altero sensu nomen peculiare habet *casus* vel *fortuna*. Similiter duplex est effectus per accidens: unus ad quem potest terminari actio causæ, licet præter ejus intentionem,

causa in actu primo et in actu secundo;

causa per se et per accidens.

Effectus per accidens

intrinsicæ
et extrinsicæ;

adæquata
vel totalis et
inadæquata vel
partialis;

bifariam accipitur.

sicut inventio thesauri. Et talis effectus licet sit huiusmodi causa per accidens, potest esse alterius causae effectus per se... Alius effectus per accidens est, ad quem non terminatur actio alicujus agentis, sed ex eo quod accidit effectui, effectus per accidens nominatur; sicut album, accidens domui, potest dici effectus per accidens aedificatoris (1). Per oppositionem ad duplicem hanc causam per accidens acceptionem. dupliciter intelligi potest causa per se, vel quae vere influit in effectum, vel quae non quomodocumque influit in illum, sed ex intentione, modo jam declarato (2).

Id quod est per accidens reducitur in causam per se

Ex hac effectus per accidens declaratione facile intelliges veritatem illius effati: *Id quod est per accidens, reducitur ad causam per se*; primo quidem quia effectus per accidens nunquam producitur, nisi quatenus simul adest effectus alius per se ab eadem causa procedens. Deinde quia cum causa non agat aliquid per accidens, nisi quatenus aliquid aliud agit per se, quamvis una eademque sit re causa per se et per accidens, et solum differat respectu diversorum effectuum, nihilominus ratione prius est quod efficit per se, quam quod efficit per accidens (3). Haec magis clarescent ex dicendis circa casum et fortunam.

Causa immediata et mediata

Dividitur sexto in causam *immediatam*, vel *proximam* et *mediatam* seu *remotam*. Immediata est, quae ita influit, ut nulla detur causa alia effectui propinquior; mediata est, quae influit in aliam causam propinquior effectui, de quo est sermo, sicut avus vel atavus respectu nepotis vel pronepotis. Causa porro mediata, alia est pure mediata, quae nimirum suo influxu non attingit proxime effectum, sed tantum aliam causam huius propinquior; alia vero non pure mediata, sed simul immediata, quae scilicet influit in causam proximam et simul etiam immediate in eius effectum: quo pacto dici potest causa mediata Deus, quippe qui non solum immediate producit causas omnes creatas cum suis virtutibus activis, sed etiam omnes eorundem effectus, quemadmodum in naturali Theologia probandum erit.

(1) S. Thom., de Potent., quest. 3, art. 6, ad 6.um

(2) S. Thom., loc. cit.; et de Malo, quest. 1, art. 3, ad 14.um; 1.º dist. 46, quest. 1, art. 1, ad 3.um; 2.º dist. 1, quest. 1 art. 1, ad 2.um

(3) Cfr. S. Thom., Perihermen., lib. 1, lect. 14, paragr. 5, in med.

Dubatur autem utrum causa pure mediata sit proprie et in rigore causa effectus remoti. Affirmandum videtur esse ex notissimo illo axiomate: *Causa causae est causa causati*. Nihilominus verius negatur, si proprie loqui velimus. Etenim non proprie causat, nisi quod proprie influit in effectum, vel dat esse effectui. Atqui causa pure mediata proprie non influit in effectum. Ponamus v. g. ignem A, qui producit ignem B, qui vicissim excitet ignem C absque immediato concursu ignis A; in hoc casu totus influxus ignis A sistit in B, nec ultra protenditur, si enim protenderetur influxus ejus ad ipsum quoque ignem C, jam non foret causa ejus dumtaxat mediata. Ergo ignis A proprie non est causa ignis C. Et confirmatur, nam eatenus ignis A dicitur causa mediata ignis C, quatenus producit ignem B, ex cujus influxu procedit ignis C. Ergo ignis A ita procedit ab igne B, ut posset eodem modo procedere ab illo, etiamsi jam perisset ignis A, siquidem postquam ignis B accepit esse ab igne A, jam non pendet ab eo, sive in esse sive in operatione. Atqui si ignis A jam non amplius existeret, dum ignis B producit ignem C, profecto non foret proprie causa ejus: quomodo enim potest, quod jam non est, esse alterius causa? Ergo causa mediata proprie dici causa effectus nequit, sed tantum late et improprie; sicut Adam dicitur pater omnium hominum, non proprie, sed improprie, nemo enim est proprie pater, nisi quatenus generat.

Dices 1.º Causa moralis, quae nempe consilio vel mandato movet alium ad aliquod opus, habetur causa ejusdem.

Resp. Causa moralis, si proprie talis est, jam immediate causat effectum in sua linea morali. Ideo enim si quis alium consilio vel mandato moveat, ut te vulneret, vulneris tui causa moralis proprie dicitur, quia licet non illud efficiat immediate physice, efficit tamen immediate moraliter, quatenus vulneratio dum ponitur ex mandato illius, perinde se habet in aestimatione prudenti, ac si ab illo physice poneretur. Accedit quod mandatum illud vel consilium re vera inducit alium ad vulnus infligendum, ac proinde efficacitas illius usque ad vulnus se porrigit. Ergo moralis causa se habet quodammodo relate ad effectum, sicut se habet ille, qui medio instrumento effectum ponit.

Siste causa pure mediata veri nominis causa.

Dices 2.º Effectus proprie pendet a causa remota conservante proximam; nam illa deficiente nec alia in ejus locum subrogata, necessario deficeret quoque effectus. Ergo hic ab illa causa remota vere causatur.

Resp. *dist.* antec.; effectus a causa remota conservante proximam proprie pendet dependentia, quam dicunt indigentiae, *trans.*, nam etiam sic non pendet determinate ab hac, sed vage vel ab hac vel ab alia: dependentia causalitatis, *neg.* antec., et conseq. Nam saepe datur dependentia indigentiae sine dependentia causalitatis proprie talis, tum in dependentia effectus a pura conditione *sine qua non*; tum in unione, quae non essentialiter pendet ab extremis, quibus tamen essentialiter eget, ut sit.

Dices 3.º Causa remota non est causa per accidens. Ergo est causa per se, atque adeo proprie causa.

Resp. *dist.* antec. Causa remota non est causa per accidens, id est non est aliquid mere contingenter vel indifferenter se habens respectu effectus, *conc.*; id est, causa remota est aliquid influens in effectum, *neg.* Et similiter *dist.* conseq. Est causa per se, perseitate necessitatis *conc.*; perseitate influxus vel causalitatis, *neg.*

Verum quamvis haec ita se habeant, nihilominus saepe attribuitur et imputatur effectus proprie causae mediate, nec solum ut causae morali, sed etiam ut causae physicae; ut cum miles tormento bellico turrim destruit, destructio turris eidem attribuitur, quamvis valde mediante se ad illam destructionem habuerit. Nam ipse solum ignem admovit, et ignis nitratum pulverem incendit, qui mox sese expandens glandi violentum imprimit impulsus, et hic impulsus motum ejusdem localem gignit, donec tandem glans scopum attingens turrim ingenti fragore diruit. Vides ergo hic effectum causae remotissimae imputari, quae non nisi multis aliis mediis causis obtinuit illum. Si autem bene res perpenditur in hoc et aliis similibus causis, quamvis causa illa non influit per se in effectum remotum; tamen talem actionem ponit immediate, quae necessario determinet effectum ob necessariam illam actionum seriem, quarum aliae ex aliis ineluctabiliter sequantur, quin possint naturaliter consistere, donec ultimus tandem adsit effectus. Quare causa hujusmodi est

quidem causa per se talis effectus, non tamen perseitate influxus, sed perseitate determinationis aut connexionis necessariae, quae saepissime attenditur ad imputationem vel attributionem effectus. Non est itaque causa propria ac per se dans esse effectui, nisi forte moraliter; est tamen causa propria ac per se determinans alias, ut dent esse, vel proprie et per se connexa cum hoc, quod effectus remotus ab aliis causis accipiat esse. Quod autem proprietates hujusmodi determinationis separabilis sit a proprietate influxus vel causalitatis patet in applicante ignem ad passum dispositum, atque etiam in operatione artificis, quae saepe determinat causas naturales ad agendum: ideoque naturales effectus saepe tribuuntur arti seu formae artificiali haud improprie, quamvis ars proprie in illos minime influat (1).

Quare adagium illud: *Causa causae est causa causati*, vel intelligitur de causa dumtaxat late atque improprie sumpta, vel de causa moraliter influente, vel de causa per se determinante alias ad influendum; non autem de causa vere ac proprie dante esse atque influente in effectum.

Septimo dividitur causa in *univocam* et *aquivocam*, seu *analogam*: univoca est, quae habet effectum ejusdem rationis cum ipsa, sicut pater respectu filii. Analoga est illa, quae non habet effectum ejusdem rationis; talis est causa prima respectu entium omnium creatorum.

384. Sed jam omissis aliis divisionibus causae, quae aut per se patent, aut alibi exponuntur, celeberrima illa tractanda est divisio ab Aristotele (2) tradita, et communi veterum Philosophorum calculo approbata (3), in *materialem*, *formalem*, *finalem* et *efficientem*. Ratio vero divisionis est, quia quatuor ista causarum genera ad quodvis ens compositum habendum requiruntur: et primo quidem efficiens, quia cum nihil possit a seipso fieri, opus est alio, a quo fiat; idque vocatur causa efficiens. At causa efficiens materia, ex qua rem faciat, indiget: en causam materialem. Neque vero sola

Seius edati
illius:
*Causa causae est
causa causati.*

Causa univoca
etequivoca.

Divisio causae
in materialem,
formalem,
efficientem et
finalem.

(1) Lossada, loc. cit., n. 18-24.

(2) Arist. *Physic.*, lib. 2, cap. 3; *Metaph.*, lib. 5, cap. 2.

(3) Vide apud Suarez (disp. 12, sect. 3, n. 4 seqq.) quid dicendum sit de S. Agustino et Stoicis, qui dicuntur soli efficienti nomen ac dignitatem causae tribuere voluisse.

materia sufficit ad rem de novo efficiendam, nisi aliquis ei actus imprimatur: et hujusmodi actus vocatur formalis causa. Denique causa efficiens aliquem sibi in operando præstituit finem, qui nomen ac rationem causæ finalis accipit (1). Quod vero omnibus istis quatuor causis competat ratio causæ superius declarata, satis per se liquet. Materia in primis cum sit, definiente Aristotele, *id ex quo insito fit aliquid*, plane positivum aliquid importat, ex quo *esse* compositi resultat, atque adeo influit *esse* in aliud. Item forma, quæ est actus constituens ipsum *esse* proprium ac peculiare compositi: unde etiam dicitur simpliciter *dare esse rei*. Quia materia est quasi inchoatio vel fundamentum ipsius *esse*, forma vero illud consummat et complet ac determinat, et propterea dicitur etiam *ratio quidditatis*. Negari ergo nequit, quod forma quoque sit causa rei. Neque obstat, quod materia et forma intrinsece constituent rem, ideoque non dent *esse* alteri, et consequenter non possint veram causæ rationem habere, utpote quæ distinctionem realem ab effectu vindicant. Nam et materia distinguitur realiter a composito, et similiter forma, quamvis non adequate, sed inadequate dumtaxat. Porro de efficiente nulla est difficultas, nam actione sua efficit, ut res habeat *esse*, quod prius non habebat. De fine majus esse dubium potest, quia sæpe nondum existit in rerum natura, quando illius gratia efficiens opus aggreditur: immo sæpe finis solet esse ipsemet effectus, qui actione obtinetur, ut cum quis operatur ad extruendam domum, domus est finis simul et effectus ædificationis et ædificantis. Quæ res inferius fusius est explicanda: nunc illud sufficiat breviter dicere, finem excitare ac movere causam efficientem ad agendum alliciendo nempe bonitate sua. Ut autem finis voluntatem agentis alliciat ad opus, necesse non est, ut existat actu in rerum natura; sed sufficit, ut sit in illius cognitione, et ita potest causa cognoscens bonitatem finis induci ad opus, ut sit in rerum natura. Potest ergo finis esse causa, quia movendo ac determinando causam ad opus, re vera influit in effectum. Verum hæc accuratorem declarationem postulant.

(1) Vide Aristot., locis cit.; et S. Thom., *Physicor.*, lib. 2, lect. 10; *Metaph.*, lib. 5, lect. 3; Suarez, disp. *Metaph.*, 12, sect. 3, ubi fuse et egregie; et alios auctores passim.

Circa quadrimembrem hanc divisionem nota 1.º eam non esse immediatam; nam causa materialis et formalis conveniunt in eo, quod sint intrinsecæ, finalis autem et efficiens in eo, quod sint extrinsecæ. Prius ergo causa dividi potest in intrinsecam; ac mox intrinseca rursus in materialem et formalem, at extrinseca partienda erit in efficientem ac finalem. 2.º Neque etiam divisio hæc quadrimembris est *atoma*, sed multas ulterius paritur subdivisiones, quæ singillatim declarabuntur. 3.º Communiter tamen dicitur adæquata, quia per illam satisfit omnibus interrogationibus, quæ circa efficientiam rei alicujus fieri solent, nimirum *a quo, ex quo, per quid et propter quid* res fiat. Et ad primam quidem reponitur per causam efficientem; ad secundam, per materialem; ad tertiam, per formalem; ad quartam demum, per finalem. Verum est, quod adhuc possit addi *exemplar*, ad cuius imitationem res fit, et objectum, a quo specificantur cognitiones, itemque dispositiones in materia requisite ad receptionem formæ: unde existunt causa *exemplaris*, *objectiva* et *dispositiva*. Sed prima reduci potest vel ad efficientem vel ad formalem extrinsecam; objectiva vero vel ad formalem extrinsecam, vel ad finalem vel ad efficientem moralem vel etiam ad physicam, quatenus objectum media sui specie cognitionem gignit; prout suis locis exponetur. Demum dispositiones non sunt causæ, sed conditiones, nisi forte instrumentaliter concurrere dicuntur ad effectum formæ; at etiamsi causæ veri nominis forent, possent ad materialem revocari, vel ad efficientem, si rationem habeant instrumentorum. 4.º Animadvertendum est, quatuor istas causas non necessario esse ita inter se distinctas, ut distincta postulent subjecta, de quibus verificentur, sed posse unam eandemque entitatem diversi generis causam esse respectu diversorum: sic anima rationalis v. g., est causa formalis respectu hominis, materialis respectu gratiæ, qua ornatur a Deo, efficiens respectu actionum suarum, et finalis respectu potentiarum. 5.º Quæri solet, utrum quadrimembris ista divisio univoca sit, an vero analogica. Et Suarez cum communi, ut ait, sententia docet et probat analogam esse (1), quamvis Joannes a S. Thoma

Causa exemplaris, et objectiva, et dispositiva revocari possunt ad aliquam ex quatuor expositis.

(1) Suarez, disp. *Metaph.*, sect. 1, n. 9.

contendit quatuor illa causarum genera esse quidem, entitative considerata, analogæ, non vero esse analogæ, sed posse esse univocæ, si formaliter spectentur, seu in ratione causæ (1).

Varia effata
causam
respicientia:

385. Hic antequam de singulis hisce quatuor causarum generibus seorsim disputare aggrediamur, principia quædam notanda sunt quæ ex communi causæ natione efflorescunt. Principium quod *causalitatis* vocant, sic enuntiatur: *Quidquid fit, causam habet, vel: Nihil fit sine causa, vel: Non datur effectus sine causa*: quod principium solet sæpe ad solam efficientem causam restrictum sic efferri: *Quidquid existere incipit, efficientem sui causam habet*. Verum principium causalitatis non recte ad solam efficientem causam restringitur, cum in omni effectu relate ad causam sui ordinis, sive efficientis, sive finalis, sive materialis et formalis, a qua ille dependet, locum habeat, ut magis ex dicendis patebit.

Effectus causam
non quam-
cumque, sed
adæquatam,
postulat:

Ex hoc autem axiome vel principio causalitatis facile intelliguntur hæc alia: *α) Effectus non quamcumque causam postulat, sed sufficientem vel adæquatam*. Nam causa non sufficiens nec proportionata reapse causa non est; nec minus repugnat, ut per se patet, aliquid fieri absque sufficiente causa, quam absque ulla causa. Enimvero quid est causa insufficientis, nisi causa, quæ nequit tantum exserere influxum, quantum necessarius est, ut effectus sequatur? Atqui effectum non posse procedere sine influxu prorsus necessario ad hoc, ut sequatur, evidens ex terminis est. Id quoque sic aliis verbis exprimitur: *Effectus non potest superare virtutem ac perfectionem suæ causæ adæquatæ*. In hoc tandem principio innititur communis illa philosophandi ratio, qua ex operationibus et manifestationibus entium colligimus proprietates ac naturas eorumdem.

In quo principio
titur argumen-
tatio Physicis
familiaris, ex
effectibus ad
causas.

Effectus in causa
continentur
aliquo modo.

β) Quidquid est in effectu, est aliquo modo in causa adæquatæ: nempe *vel formaliter* et æquivalenter, *vel virtualiter*, *vel eminenter*. Virtualiter contineri effectum in causa est, adesse in causa virtutem proportionatam effectum producendi. Et continentia hujusmodi ad causandum efficienter prorsus necessaria est. Formaliter contineri effectum est, causæ inesse perfectionem effectus secundum eundem conceptum et

(1) Joan. a S. Thoma., *Physic. disp. 10, art. 2.*

rationem; hoc modo calor continetur in igne. Et causæ hoc pacto continentes perfectionem effectus, vocantur univocæ. Eminenter demum continetur effectus in causa, quando hæc non continet perfectionem illius secundum eandem rationem et conceptum, sed excellentiori modo: ita in Deo continentur perfectiones omnes rerum creaturarum. Et causæ sic continentes perfectionem effectus dicuntur *equivocæ* vel potius *analogæ*. Jam vero ratio axiomatis patet, quia nisi aliquo modo causa contineret quidquid perfectionis est in effectu, re vera non foret causa sufficiens et proportionata.

Dicitur autem quidquid perfectionis est in effectu debere esse aliquo modo in *causa adæquatæ*, quia si ad effectum concurrunt plures causæ, quæ adæquatam principium illius efficiant, planum est non requiri, ut in singulis reperiatür tota perfectio effectus.

γ) Hinc facile judicari potest, utrum causa nobilior ac perfectior sit effectu (1). Nam si entitativa perfectio spectetur, nec materialis causa nec formalis singillatim sumptæ, sunt perfectiores, sed imperfectiores suo effectu, nempe composito, quia sunt partes illius; at simul sumptæ, æquant effectum in perfectione, quia in composito vel toto non est alia perfectio, quam illa quæ ex partium unitarum complexu resultat. Causa efficiens, si sit instrumentalis, non attingit in perfectione suum effectum, quia est essentialiter causa inadæquatæ et ministerialis. At causa efficiens principalis aut est perfectior aut æque perfecta; perfectior quidem, si fuerit æquivoca, æque autem perfecta; si fuerit univoca. Finalis demum causa, si sit principalis vel talis, ad quem effectus natura sua ordinetur, semper est nobilior illo, quia rectus ordo postulat non ut perfectius ad minus perfectum, sed ut minus perfectum ad perfectius ordinetur. Alii vero fines vel secundarii vel quos sibi agens libere præstituit in operando, possunt esse perfectiores vel imperfectiores aut æque perfecti cum effectu (2).

Utrum causa
sit effectu
nobilior ac
perfectior.

(1) Vide Joan. a S. Thom. (*Physic.*, quæst. 10, art. 3); Complutens. (*Physic.*, disp. 8, quæst. 3), ac præcipue Comimbriens; qui egregie de his (*Physicor.*, lib. 2, cap. 7, quæst. 5).

(2) Vide S. Thom., 2.º dist. 15, quæst. 1, art. 1, ad 6.^{am} Cfr. *de Potent.*, quæst. 5, art. 5 in med.

Propter quod
unumquodque
tale, et illud
magis.

δ) Ad præstantiorem causæ præ effectu perfectionem spectat quoque illud axioma: *Propter quod unumquodque tale, et illud magis*, quod licet Aristoteles in libris *Posteriorum analyticorum* (1) usurpavit ad probandum præmissas in demonstratione notiores conclusionem esse, potest tamen ad alias materias applicari. Explicandum autem est, ne perperam adhibeatur ad quædam probanda, quæ nec vera sunt nec intenta a Philosopho. Posset enim aliquis sic absurde argumentari: *Propter quod unumquodque tale, et illud magis. Atqui Petrus est ebrius propter vinum. Ergo vinum est magis ebrium. Vel: Atqui res cognoscuntur propter species intelligibiles. Ergo hæc magis cognoscuntur, quam res ipsæ. Vel: Atqui ego sum risibilis propter naturam humanam. Ergo humana natura magis est risibilis, etc.*

Ut ergo axioma veritatem habeat, varie limitandum est: et 1.º quidem intelligi debet de his, quæ sunt unius ordinis seu in eodem genere causæ. Puta si dicatur, quod sanitas est desiderabilis, propter vitam, sequitur quod vita sit magis desiderabilis, quia utraque pertinet ad genus causæ finalis. Si autem accipiantur ea, quæ sunt diversorum ordinum, axioma non habet veritatem, ut si dicatur quod sanitas est desiderabilis propter medicinam, non ideo sequitur, quod medicina sit magis desiderabilis; quia sanitas est in ordine finium, medicina vero in ordine causarum efficientium (2). Unde non bene infertur ex illo axioma, ex eo quod propter species vel habitus res intelligamus, debeant species vel habitus magis intelligi; quia species et habitus cum causalitatem efficientem exercent in cognitione, alterius ordinis sunt ac res ipsæ cognitæ, quippe quæ solam habent rationem objecti. Et ob eandem rationem ex eo quod Deus sit causa nostræ cognitionis, non sequitur quod debeat prius magisque cognosci, rebus ipsis. 2.º Limitandum est axioma ad illas res, quæ graduum sint capaces. Unde si Petrus sit homo propter patrem suum, perperam concludes patrem Petri esse magis hominem. 3.º Intelligendum est de illis rebus, quibus formaliter convenit prædicatio et perfectio, quæ uni propter aliam inest. Quare licet Petrus sit homo

(1) Arist., lib. 1.º *Posterior. analyticorum*, cap. 2.

(2) S. Thom., 1 p., quæst. 87, art. 2 ad 3.um Cfr. 3.º dist. 28, quæst. 1, art. 1, ad 2.um

propter animam rationalem, hæc tamen non est magis homo, quia nec nomen nec naturam habet hominis, sed tantum est ejusdem principium. E converso ignis calidior est iis, quæ per eum calefiunt (1). 4.º Denique dictum Philosophi verificatur quando illud, quod convenit alicui propter aliquid aliud, est diversum in utroque; et præcipue quando unum est causa alterius essentiali ordine causæ; tunc enim causalitas sua est respectu totius speciei, et non unius individui tantum, ut dicit Avicenna. Sicut calor est magis in igne, quam in corpore mixto, quia propter ignem est in corpore mixto. Sed quamvis Filius habeat a Patre hoc, quod spirat Spiritum Sanctum; nihilominus tamen non est hoc diversum in Patre et Filio, quia eandem virtutem spirativam, quam Pater habet, Filius communicat, et ideo per illam equaliter Pater et Filius Spiritum S. spirant. Et si etiam non esset una numero, sed specie tantum, ratio non valeret, sicut pater in omnibus univocis generationibus; non enim pater Socratis plus influit in filium Socratis, quam Socrates (2).

ε) In causis per se ordinatis procedi nequit in infinitum, quin veniatur ad primam. Ita docuit Aristoteles in sua *Metaphysica* (3), ex quo veritatem hanc Philosophi posteriores fere instar axiomatis acceperunt. Et quoniam quæstio proponi potest de quovis genere causarum, sive efficientium, sive finalium, sive materialium sive formalium, hic generatim tractanda breviter est. Sermo autem est, ut vides, de causis per se ordinatis, de illis nempe, quarum alia pendet ab alia tum in essendo tum in causando. Probatum itaque assertio de causis efficientibus. «Cum enim plura dantur ita ordinata, ut extremum pendeat in causando a medio uno vel pluribus, media vero pendeant a primo; primum ita est causa cæterorum, ut eo ablato, nullum aliorum possit causare. Sed si

Non datur
processus in
infinitum
in causis
per se ordinatis.

(1) Cfr. S. Thom., 1.º *Posterior.*, lect. 6, paragr. b.

(2) S. Thom., 1.º dist. 12, quæst. 1, art. 2 ad 2.um Cfr. de hoc axioma Teletus (1.º *Posterior.*, cap. 2, quæst. 1, ad 8.um), Cominbricens. (ibid. quæst. 2, art. 4). Complutensens (*Logic.*, disp. 18, quæst. 1, *Dubium aut appendix...*). Rub. (1.º *Posterior.*, cap. 2, quæst. 5, n. 35). Mastr. (*Logic.*, disp. 13, quæst. 3, art. 2, n. 60). Joan. a S. Thom. (*Logic.*, quæst. 25, art. 1, *Ad quartum*), Rhodes (lib. 1, disp. 5, quæst. unic. sect. 6).

(3) Lib. 2, cap. 2.

effectus penderet ab infinitis causis efficientibus, darentur plura ita ordinata, ut extremum penderet a mediis, et non daretur primum. Ergo impossibile est, ut quidquam causent: ergo ad causandum debet dari primum, ac proinde non potest procedi in infinitum in causis.»

Probat et explicatur Major. Ponantur tria, homo, baculus et lapis, quæ ita se habeant, ut lapis moveatur a baculo, baculus moveatur de homine: inter hæc lapis est extremum, quia movetur et non movet; baculus est medius, quia movetur et movet; homo vero primus, quia movet, et non movetur. Quare planum est, quod si non detur homo, qui est primum movens, nec baculus movebit lapidem, et sic auferetur effectus. Jam si loco trium horum ponas quatuor, simili modo ordinata, duo media non poterunt quidquam causare si deficiat primum: itemque si sex, octo, decem etc. ordinata ponas, quatuor, sex, octo, etc. media nihil efficient, nisi detur primum. Atqui eadem est ratio, si ponantur infinita media ordinata, ac nullum primum detur. Ergo nisi detur primum, neque infinita media ordinata poterunt quidpiam causare: atque adeo repugnat processus in infinitum in causis efficientibus, quin detur causa prima (1).

Et simili modo probari potest non dari processum in infinitum in aliis causis. In finibus quidem res est manifesta. Nam finis ultimus est, qui movet gratia sui, fines autem non ultimi movent gratia finis alterius, cui subordinantur. Ergo in appetitione finium vel datur aliquid quod gratia sui ultimato moveat, vel non. Si datur; ergo non proceditur in infinitum, quin ad primum movens seu ultimum finem deveniatur. Si vero non datur movens ad agendum sui gratia: ergo omnia movent ratione alterius. Sed nisi detur primum movens gratia sui, nec possunt dari media moventia gratia alterius, sicut patet ex dictis circa causas efficientes. Ergo repugnat processus in infinitum in causis finalibus. Verum hæc alibi fusius declarare oportebit.

Repugnantia processus in infinitum in causis formalibus colligitur ex alibi probandis circa unitatem formæ substantialis

(1) Vide Sylvest. Mauri, *Aristot. Opera omnia, Metaph.*, lib. 2, cap. 2, n. 3.

in singulis compositis. Processus enim in infinitum in formis importat, quod v. g. homo vivat per animam, et hæc vivat vicissim per aliam, et illa per aliam, et ita porro. Unde si daretur hujusmodi processus idem corpus pluribus formis informaretur, quod impossibile esse alibi demonstratur. Repugnantia vero processus in causis materialibus constat ex eo quod materia rationem habeat subjecti. Atqui repugnat dari series subjectorum sine primo, quod non sit in alio neque ex alio, fere sicut repugnat series causarum secundarum et mediarum sine prima (1).

386. Finem huic articulo non prius imponam, quam aliquid dicam *de ratione sufficienti*, quæ quamdam habet affinitatem cum causa. Ratio prout hic accipitur est id, quo intelligitur vel potest intelligi, quid res sit, vel cur sit; et sufficiens erit, si nihil præterea requiratur ad hoc ut res sit vel talis sit. Ratio sufficiens, qua intelligitur quid sit res videtur nihil aliud esse, quam objectiva definitio rei, quæ propterea sæpe dicitur *ratio* vel conceptus vel notio, id est, essentia specifica. Ratio autem sufficiens, qua intelligitur, cur res sit, idem sonat ac determinativum existentiae; videturque complecti causas rei, nam per causas suas res create ad existentiam determinantur; non tamen solas causas rei, quia datur ens a se, quod non quidem habet causam, sed habet certe rationem sufficientem suæ existentiae in sua essentia. Præterea crediderim in ipsis rebus creatis non solas causas, sed etiam prærequisita omnia et conditiones, sub nomine rationis sufficientis comprehendendas esse.

Hinc efflorescit principium rationis sufficientis, quod sic effertur: *Nihil est sine ratione sufficienti*: quare paululum differt a principio causalitatis, ut ex modo notatis liquet. Nam et habent hæc principia diversum subjectum et diversum prædicatum. Sane subjectum principii causalitatis spectat ad ea solum, quæ *fiunt*; at principium rationis sufficientis se porrigit ad ea omnia, quæ *sunt*, ac proinde etiam ad *ens a se*; immo vero et ad omne ens reale, nihil quippe reale est sine

(1) Vide S. Thom., lib. 2, *Metaph.*, lect. 2, cum Aristot., ibid.; Mauri, loc. cit.; Fonseca, *Metaph.*, lib. 2, cap. 2, quest. 1; Suarez, disp. 15 *Metaph.*, sect. 10, n. 66, seqq.; disp. 24, sect. 1; disp. 29, sect. 1, n. 25, seqq.

Quid
ratio sufficiens

Principium
rationis
sufficientis.

sua essentia vel ratione, actuali vel possibili. Prædicatum quoque utriusque principii diversum est, nam aliud est *habens* aut *exigens causam*, et aliud *habens* vel *exigens rationem sufficientem*, ut jam explicatum manet. Quamobrem latius patet principium rationis sufficientis principio causalitatis.

Cæterum principium rationis non minus evidens est, quam principium causalitatis. Nam sive sumatur ratio pro essentia rei, sive pro determinativo ad existendum; liquido patet nihil posse esse sine convenienti proportionataque essentia, nihilque existere, nisi adsit aliquid, quod existentiam ejus determinet; secus enim indifferens erit ad existendum, ex indifferenti autem nihil sequitur.

Leibnitzii
de principio
rationis
sufficientis
opinio notatur.

SCHOLIUM. Multus fuit Leibnitzius in hoc commendando principio rationis sufficientis. Perperam tamen illud ad solas veritates contingentes seu judicia synthetica coarctavit, in quibus cum prædicatum non necessario conveniat subjecto, quærendam esse arbitratus est rationem sufficientem, cur hic et nunc illi tribuendum sit. Unde asseruit duobus magnis principiis ratiocinia omnia superstrui, quorum unum sit principium contradictionis, alterum vero rationis sufficientis: primo inniti veritates necessarias seu judicia analytica, posteriore veritates contingentes, seu judicia quæ vocant synthetica (1). Verum ex præmissa rei hujusce expositione plane innotescit principium istud non minus locum habere in ordine rerum necessario, quam in contingenti. Illud quoque vehementer in Leibnitzio reprehendendum est, quod hoc principio abusus sit ad suum adstruendum optimismum, quasi nunquam possit esse Deo ratio sufficiens ad condendas res in sua specifica perfectione minus perfectas, relictis aliis melioribus. Verum de his alibi.

(1) Leibnitz, *Theses in gratiam Principis Eugenii*. poragr. 31 seqq. Vide el. P. Liberatore, *Logic.* n. 125; el. P. Tilmann Pesch, *Institut. Logicales*, pars 11, vol. 2, n. 1236 seqq.; apud quem reperies (ibid. n. 1238) etiam, quid de isto principio rationis sufficientis senserint Idealistæ, Kant, Schopenhauer, Hegel et Herbart.

ARTICULUS III.

Utrum notio causæ realis sit.

387. Realitas causæ vadem habet universi generis humani constantem consensum, ac brevissima illa formula principii causalitatis exprimitur. Verum jam diu principium istud adversarios nactus fuerat veteres Scepticos et Pyrrhonicos, ac nominatim Ænesidemum, quemadmodum notatum in primo hujus operis volumine reliquimus (1). Postea vero Beguelinus, berolinensis academicus, elapso sæculo docere ausus est principium causalitatis neque esse ex terminis ipsis evidens nec posse demonstrari: unde conclusit non repugnare, ut aliquando ad existentiam prodeat aliquid absque ulla causa, videlicet casu mere fortuito (2). Quod autem notionem causæ attinet, ut omitamus Kantium, qui eam in numerum formarum subjectivarum retulit, quibus nesciamus utrum aliquid a parte rei respondeat, Humius potissimum ac Positivistæ realitatem notionis causæ, prout a nobis expositam, impugnandam assumpserunt. Et Humius quidem Lockii vestigiis insistens, qui fontes cognitionum nostrarum ad sensationes et reflexionem revocaverat, statuit notionem causæ, prout vulgo intelligitur, non esse ut certam admittendam; siquidem quod quidquid de novo fit, ab altero existentiam accipiat, nec potest demonstrari, nec patet per sensuum vel experientie relationem. Experientia namque factorum quidem et phænomenorum vel cœexistentiam vel successionem exhibet, at nexum eorum internum et causalitatem nusquam refert: et nihilominus ex assidua experientia certorum eventuum constanter cœexistentium vel sibi succedentium adducimus, ut *supponamus*, quin tamen probare possimus, fore ut quotiescumque in posterum occurrant eventus vel objecta similia iis, quibus hactenus certa quædam phænomena succedere vel comitari sumus experti, similia quoque iterum atque iterum phænomena sint subsequutura. Et priora illa objecta, *causas*; posteriora phænomena vel

Oscillos principii
causalitatis.

Quinam
negaverint reali-
tatem notionis
causæ.

Humii,

(1) Num. 38.

(2) *In Actis academ. berolin.* 1775.